

Kiss Zoltán Károly PhD*

A MŰGYŰJTÉS ÉS A MŰKERESKEDELEM JOGI SZABÁLYRENDSZERE**

A magyarországi műgyűjtés és műkereskedelem fellendülése a rendszerváltással együtt járó piacgazdaság kialakulásának köszönhető, nem elfedve a hazai műkereskedelem 1948 előtti gyökereit, előzményeit, pontosabban az akkori időszak jelentős műgyűjtőit és magángyűjteményeit.

A rendszerváltás előtti időszakban a hazai művészeti élet struktúráját egyrészt az állami mecenatúra, másrészt az ennek keretében működtetett, szimulált művészeti (belső) piac tartotta fenn. Az 1990-es évek elején ez a rendszer szétesett, és a helyén azóta sem épült fel új, fenntarthatóan működő művészeti struktúra, pontosabban konszolidált, piaci alapú, egyúttal az iparágban elvárható állami szerepvállalás struktúrájával és forrásaival összehangolt modell. A szektor korszerűsítésének aktualitást ad kreatíviparunk expanziója, a fenntarthatóság sürgető ereje, a szakma alulról jövő igényei és a kívülről érkező nemzetközi nyomás egyaránt. Ezek mellett nem hagyható figyelmen kívül, hogy a 2008-as pénzügyi válságot követő fellendülés remélhetően jótékony hatással bír a kortárs képzőművészet piacára, mind több befektetői pénzt csatornázza erre a területre.¹

Mindezek okán is időszerű és úttörő vállalkozás a műgyűjtésre és műkereskedelemre vonatkozó jogi szabályozás áttekintése, különös figyelemmel az érintett szereplők (alkotók, műkereskedők, műgyűjtők) személyhez fűződő és vagyoni jogaira, valamint kötelezettségeire. Vizsgálódásunk elsődleges terepe tehát a szerzői jog, de semmiképpen nem megkerülhetők a polgári jogi, a kulturális jogi (döntően örökségvédelmi) és a pénzügyi jogi (elsődlegesen adójogi) szabályok sem.

1. Fogalmi kérdések: a műalkotás, a műkereskedő és a műgyűjtő

Az első kérdés annak tisztázása, hogy jogi aspektusból mit is értünk pontosan műalkotás, műtárgy alatt? Létezik-e egyáltalán egységes, egzakt jogi definíció ezekre a kifejezésekre? A

* Az MMA Kiadó Nonprofit Kft. főmunkatársa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja.

** A cikk alapjául a szerző ugyanezt a címet viselő, a Kortárs Műgyűjtő Akadémia (CCA) „A sikeres kortárs műgyűjtés alapjai” című képzésén 2017. március 4-én elhangzott előadása szolgált.

¹ *Gajzágó György: Morpheus Program – a változások időszerűsége. INTERART Alapítvány, 2016.*

válasz egyértelműen nem, ami összefüggésben lehet azzal is, hogy nincs egységes, mindenki által elfogadott definíció a művészet fogalmára sem.²

Nem jutunk sokkal közelebb a megoldáshoz, ha a művészeti alkotás³ vagy a véleménynyilvánítás szabadságából⁴ mint alapjogokból akarjuk levezetni a választ. A művészet szabadsága – a tudomány szabadságával együtt – mint kifejezési formák már a véleménynyilvánítás szabadságában implicit módon megfogalmazódtak, így az egyik legrégebbi elsőgenerációs jogok közé sorolhatók.⁵ A magyar Alkotmánybíróság az egyén szabad kibontakozása, illetve a kifejezés szabadsága mentén értelmezte a művészet szabadságát, és ebből az is következik, hogy a művészi kifejezést, alkotást, véleménynyilvánítást is tartalomtól független védelemben részesíti. Így pl. sérti a művészet szabadságát az, ha műalkotások kiállításra való bemutatása miniszteri (vagy más hatósági) jóváhagyástól függ.⁶ Mindazonáltal a sokkal inkább a filozófia és más társadalomtudományok hatókörébe tartozó művészet és mű(alkotás) fogalmának körülírására sem az Alaptörvény, sem az Alkotmánybíróság nem vállalkozott, és ez a közeljövőben sem várható.

Tovább vizsgálódva, a köznyelvben leggyakrabban „műalkotás” kifejezéssel szokták illetni azokat a tárgyakat, amiket a jogszabályok és az ezekből fakadó hatósági eljárások is „kulturális javak” vagy „kulturális tárgy” néven említenek. Ebben a körben figyelmet érdemel a Magyar Műkereskedők és Galériák Országos Szövetségének útmutatója a műtárgyvásárláshoz,⁷ amely a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (a továbbiakban: örökségvédelmi törvény) fogalommeghatározását tekinti kiindulási alapnak.⁸ Ennek megfelelően – ha a részletesebb fogalommagyarázatot leegyszerűsítjük – a kulturális javak fogalmán két tárgycsoportot kell értenünk: a régiségeket és a műalkotásokat.

Szembetűnő, hogy a polgári törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) egyáltalán nem ismeri és használja ezeket a fogalmakat, egyedül a „szellemi alkotás” jelenik meg a

² A művészet szó egy görög szóból ered, de már az ókorban is ismert és használatos volt. Az akkori időkben azokat nevezték művésznek, akik alkottak valamit a közösség számára. Sokszor a tudományok egyes részeit is a művészetek közé sorolták, így akkoriban igen tág fogalom volt. Manapság már a művészet egy jobban körülhatárolt irányzat, hiszen nagyobb részt esztétikai értelemben használjuk. Teljes mértékben még mindig nem tisztázták, hogy mi is tartozik konkrétan a művészet fogalmába, és mi az, ami biztosan nem. Így, hogy a határok nincsenek kijelölve, igazából sok mindent besorolhatunk a művészet fogalma alá. Talán a legjobban megfogalmazható és a köznyelv számára is érthető leírás, hogy a művészet a valóság visszatükrözése. Lásd: <http://www.propartis.hu/a-muveszet-fogalma> (utolsó letöltés: 2017. 10. 31.).

³ Magyarország Alaptörvény X. cikkének (1) bekezdése.

⁴ Magyarország Alaptörvényének IX. cikke.

⁵ Kocsis Miklós, Tilk Péter (szerk.): A művészet szabadsága – alkotmányjogi megközelítésben. Kodifikátor Alapítvány, Pécs, 2013, p. 40.

⁶ 24/1996. (VI. 25.) AB határozat.

⁷ Lásd: <http://www.mukereskedok.hu/oldal/5/utmutato-mutargyvasarlashoz> (utolsó letöltés: 2017. 10. 31.).

⁸ Az örökségvédelmi törvény 7. § 10. pontja szerint kulturális javak: az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások.

kódexben, és ez is csak a kutatási szerződés kapcsán.⁹ A régi Ptk. külön fejezetet szánt a szellemi alkotáshoz fűződő jogoknak.¹⁰ A hatályos Ptk. – itt nem részletezve ennek jogelméleti okát és hátterét – más utat követ; mindössze egy utaló szabállyal kapcsolja össze a kódexet a szerzői jogi és az iparjogvédelmi jogviszonyokra vonatkozó külön törvényekkel.¹¹ Ez természetesen nem jelenti, hogy a Ptk. ne lenne irányadó a műalkotások magánjogi viszonyaiban, csupán azt jelzi, hogy a jogalkotó nem tulajdonított a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok szabályozásának – kiemelt megkülönböztetést igénylő – jelentőséget. A Ptk. alkalmazásában a műalkotás – mint a tulajdonjog tárgya – dolognak, vagyis birtokba vehető testi tárgynak minősül.

A műalkotás tulajdonosát is megilleti egyebek mellett a birtoklás joga,¹² a birtokvédelem, a használat és a hasznok szedésének joga, a terhek viselése, a veszélyviselés, a rendelkezés joga (pl. biztosítékkal adás, tulajdonátruházás). A Ptk.-nak a tulajdonjog megszerzésére vonatkozó általános szabályai irányadók a műalkotás tulajdonjogának átruházással való megszerzésénél is; ehhez egyfelől átruházásra irányuló (tipikusan adásvételi vagy ajándékozási) szerződés vagy más jogcím, másfelől a műalkotás birtokának átruházása szükséges. Evidensnek tűnik, mégis kiemelését érdemel, hogy az ingó tárgyakkal, így a műalkotásoknál fogalmilag kizárt az elbirtoklás, a kisajátítás, de pl. zálogjog, vagyis a zálogjogosult követelésének biztosítására szolgáló vagyontárgy (zálogtárgy) lehet bármely antik vagy kortárs képzőművészeti alkotás.

A Ptk. kapcsán kell kitérni arra, hogy a műalkotások tulajdonátruházása döntően adásvételi szerződés (az eladó a dolog tulajdonjogának átruházására, a vevő a vételár megfizetésére és a dolog átvételére köteles) vagy bizományi szerződés (a bizományos a megbízó javára a saját nevében ingó dologra adásvételi szerződés kötésére, a megbízó a díj megfizetésére köteles) útján történik. A bizományi szerződés alapján kötött adásvételi szerződés a bizományossal szerződő féllel szemben a bizományost jogosítja és kötelezi. A Ptk. kétféle bizományt különböztet meg, a vételi és az eladási bizományt. A műkereskedelemben elterjedtebbnek mondható vételi bizomány esetében a bizományos a szerződés teljesítése során megszerzett ingó dolog tulajdonjogát az elszámolás során ruhazza át a megbízóra. Eladási bizomány esetében pedig a bizományos jogosult a megbízó tulajdonjogában álló ingó dolog tulajdonjogának az átruházására.

Nem a Ptk., hanem a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény (Szjt.) rögzíti a felhasználási szerződés fogalmát, valamint kógens és diszpozitív elemeit, szabályait. Mivel a felhasználási szerződés lényege az, hogy ennek keretében a szerző vagy más jogosult enge-

⁹ 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről (Ptk.) 6:253. § (5) bek.

¹⁰ 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről VII. fejezet, A személyhez és a szellemi alkotásokhoz fűződő jogok.

¹¹ Ptk. 5:55. §: E törvényt kell alkalmazni a hatálya alá tartozó olyan kérdésekben, amelyeket a szerzői jogról és az iparjogvédelemről rendelkező törvények nem szabályoznak.

¹² Ptk. 5:1. § (1) bek.: Birtokos az, aki a dologt sajátjaként vagy a dolog időleges birtokára jogosító jogviszony alapján hatalmában tartja.

délyt ad műve, teljesítménye – többnyire korlátozott időtartamra, területre és felhasználási módra szóló – hasznosítására meghatározott díjazás fejében, ezért a műkereskedelemben a felek között nem vagy csak elvétve fordul elő.

A tételes jog által nem definiált műgyűjtés – mint tevékenység – klasszikusan a magán-szféra körébe tartozik, ennek ellenére műgyűjtő nemcsak természetes személy lehet, hanem az állami intézményrendszer körébe tartozó közgyűjtemények is. Közismertek a nagy, elsősorban befektetői céllal gyűjtő intézmények (leginkább bankok), de fontos szereplői a műkincspiaccnak a múzeumok is, még ha a magyar közgyűjtemények közel sem rendelkeznek olyan tőkeerővel (műtárgyvásárlási kerettel) mint pl. a neves nyugat-európai múzeumok. Önmagáért beszél, hogy a jelenlegi magyar gyűjteménygyarapítás és kulturális érték-megőrzés legjelentősebb szereplője a Magyar Nemzeti Bank (MNB), pontosabban az általa életre hívott, 100 millió euró (kb. 30 milliárd forint) keretösszegű Értéktár program.¹³

Egy elfogadottnak tekinthető összefoglaló meghatározás szerint a műkinc piac magába foglalja a művészeket mint „árutermelőket”, az eladókat és a kereskedőket mint „közvetítőket”, a vevőket, a különböző érdekgazdákat, akik részt vesznek a műtárgyak előállításában, piacra juttatásában, népszerűsítésében (marketing), kiállításában, a párbeszéd fenntartásában.¹⁴

Az adótörvényekben gyűjtőfogalomként szerepelt, illetve szerepel a műalkotás, a gyűjtemény és a régiség. Minderről előljáróban csak annyit, hogy a társasági adóban egészen 2010-ig adóalapot csökkentő tétel volt a művészeti értékűnek elismert képzőművészeti alkotás beszerzésére fordított összeg. Az áfakörben pedig az árverésszervezők részéről jelenleg is választható a különbözet szerinti adózás,¹⁵ ahol terméknek minősül az általános forgalmi adóról szóló 2007. évi CXXVII. törvény (áfatörvény) 8. számú mellékletében meghatározott műalkotás, gyűjtemény és régiség.¹⁶ A melléklet az érintett vámtarifaszámok alapulvételével sorolja fel a hatálya alá tartozó termékeket,¹⁷ de ennél is tovább megy a műalkotás definiálásában: az egyes termékfajták (festmény, rajz, pasztell, szobrászművészeti alkotás stb.) mind-egyikénél alapfeltételként határozza meg a művész által saját kezűleg történő készítést.

¹³ Az MNB 2014. januárjában indította el műkincs-visszavásárlási Értéktár programját, amelynek célja az elmúlt történelmi periódusokban különböző okok miatt külföldi tulajdonba került legfontosabb műkincsek minél nagyobb hányadának a visszaszerzése, valamint a hazai hagyatékokban fellelhető legfontosabb műkincsek megvásárlásával azok itthon tartása, illetve olyan kiemelkedő értékű műkincsek megszerzése (letétként történő átadása) a hazai múzeumok számára, amelyek hiánypótlóak és jelentős mértékben gyarapítják a közgyűjteményeinkben őrzött nemzeti és egyetemes kulturális örökséget.

¹⁴ *Vaszari Tamás*: Jegyzetek a művészvilág és a műkereskedelem működéséről. Lásd: http://vaszaritamás.blog.hu/2015/10/31/jegyzetek_a_muveszvilag_es_a_mukereskedelem_mukodeserol (utolsó letöltés: 2017. 10. 31.).

¹⁵ A különbözet szerinti adózás lényege szerint a kereskedő (árverésszervező) által fizetendő áfa alapja – főszabályként – az árrés, vagyis a vételi és az eladási ár különbözete.

¹⁶ 2007. évi CXXVII. törvény az általános forgalmi adóról (áfatörvény).

¹⁷ Pl. I. műalkotás: 1. művész által saját kezűleg készített festmény, rajz, pasztellkép, részekből összeállított kép (kollázs) és dekoratív tábla (vtsz. 9701-ből).

Az Sztj. már kifejezetten a törvény tárgyi hatályaként határozza meg a művészeti alkotásokat, majd pedig a védelem konkrét tárgyait definiáló példálózó felsorolásban szerepelteti a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyvmás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotást és annak tervét.¹⁸ Ennél mélyebb fogalom meghatározásra nem vállalkozik az Sztj., tekintettel arra, hogy a szerzői jogi védelem feltétele nem az alkotás műfaji besorolása vagy elnevezése, hanem annak önálló és kreatív jellegét hordozó egyénisége, eredetisége. Mivel a szerzői jogi védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől és az alkotás színvonalára vonatkozó értékítélettől sem, így a védelem – beleértve a jogérvényesítés széles eszköztárát is – adott esetben megilleti a végzettséggel és elismertséggel nem rendelkező, teljesen amatőr alkotó művét is. Fontos rögzíteni, hogy a szerzői jogban élesen elválik egymástól az alkotó (mint a személyhez fűződő jogok és a vagyoni jogok összességének jogsultja) és a műalkotás tulajdonosának pozíciója és az ebből fakadó jogok terjedelme, ami éppen a műkereskedelem és a műgyűjtés területén idéz elő különleges helyzeteket.

Kiemelést érdemel még, hogy az Sztj. a követőjog¹⁹ szabályozása körében tartalmazza az eredeti műalkotás részletes, valamint a műkereskedő tömör és kifejező definícióját.²⁰ Az eredeti műalkotás fogalom meghatározásából levezethető, hogy a jogalkotó a műkereskedelem szempontjából a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotásokat sorolja ide. Az már egy külön (és igencsak messzire vezető) kérdés, hogy a művészet határtalanságának, valamint a kommunikációs és terjesztési technológia óriási ütemű változásának köszönhetően a vizuális művek újabb és újabb típusai jelennek meg, és a rájuk vonatkozó felhasználási lehetőségek és módok bővülésének, változásának lehetünk szemtanúi.²¹ Mindazonáltal, a műkereskedelem továbbra is a hagyományosnak tekinthető műtípusokat, és pl. nem a konceptuális művészet alkotásait vagy a fluxus²² megnyilvánulásait részesíti előnyben.

¹⁸ Sztj. I. § (1) bekezdése és (2) bekezdésének *h*) pontja.

¹⁹ Eredeti műalkotás tulajdonjogának műkereskedő közreműködésével történő visszerthes átruházása (Sztj. §-a).

²⁰ Sztj. 70. § (2) bek.: E § alkalmazásában eredeti műalkotás a képzőművészeti alkotás (pl. kép, kollázs, festmény, rajz, metszet, nyomat, litográfia, szobrászati alkotás), az iparművészeti alkotás (pl. falikárpit, kerámia, üvegtárgy) és a fotóművészeti alkotás, feltéve, hogy azt maga a szerző készítette, vagy olyan másolat, amely eredetinek minősül. Eredetinek minősül a másolat, ha korlátozott számban a szerző maga készítette, vagy az ő irányításával készült. A sorszámmal, a szerző kézjegyével ellátott, vagy más alkalmas módon a szerző által megjelölt műpéldányt ilyen másolatnak kell tekinteni.

(3) E § alkalmazásában műkereskedőnek minősül a műalkotásokat forgalmazó természetes vagy jogi személy.

²¹ *Pogácsás Anett: Vizuális művekkel kapcsolatos szerzői jogi kérdések.* In: *A szerzői jog gyakorlati kérdései.* SZTNH, Budapest, 2014, p. 90.

²² A Fluxus nemzetközi művészcsoport, amely az 1960-as évek elején jött létre, és ebben az évtizedben élte virágkorát. Maga a latin eredetű elnevezés „áramlás”-t jelent, ezzel is utalva a csoport és tevékenysége állandóan változó, „fluktuáló” jellegére. A Fluxus legfontosabb célkitűzése a művészet és az élet közti határok elmosása, legjellemzőbb jelszavai: „minden művészet”, „mindenki művész”. Szellemes, provokatív, banális vagy éppen harsányan látványos megnyilvánulásaival szembehelyezkedik a hagyományos művészetfogalommal, ezért „antiművészet”-nek is szokták tekinteni. Lásd: <http://www.artpool.hu/Research/fogalom/fluxus.html> (utolsó letöltés: 2017. 10. 31.).

A műkereskedő fogalmi meghatározásából leginkább az következik, hogy műkereskedelmi tevékenységet bárki végezhet, amennyiben létesítő okiratában szerepelnek a TESZOR'15-ben erre rendelt tevékenységi körök.²³ A magánszemélyek (beleértve a művészt is) között alkalmanként, nem üzletszerűen előforduló ügyletek nem minősülnek műkereskedelemnek (és nem is keletkeztetnek követő jogi díjjényt), viszont a muzeális intézmények műkereskedőnek minősülnek, ha műalkotások forgalmazásával rendszeresen foglalkoznak.

2. A műalkotások és az adózás

A pénzügyi jogszabályok az adótörvények (különösen a személyi jövedelemadóról, a társasági, valamint az általános forgalmi adóról szóló törvények) szabályrendszerén belül állapítanak meg a kulturális területhez kapcsolódó, speciális adózási szabályokat. Kijelenthető, hogy a kulturális tevékenységek folytatói, illetve a szellemi alkotások létrehozói – korábban és jelenleg is – különböző adómentességeket és adókedvezményeket élveznek az általános szabályokhoz képest. Az egyes kulturális ágazatok között folyamatos versenyfutás figyelhető meg mind az állami támogatásokért (pontosabban azok elosztásáért), mind a közvetett támogatásnak nevezett adókedvezményekért. Ebben a küzdelemben a képzőművészeti terület sohasem állt nyeresre az ágazati törvénnyel, normatív finanszírozással és központi szervezettel rendelkező egyéb (pl. filmes vagy előadóművészeti) területekhez képest. Ma már gyakorlatilag alig találunk az adórendszerben kifejezetten az alkotótevékenységet ösztönző, illetve a műgyűjtést és a műkereskedelmet preferáló mentességet vagy kedvezményt.

A személyi jövedelemadóban (SZJA) nem létezik műkereskedelem-specifikus szabály, amiből az is következik, hogy egy műalkotás adásvétele esetén az ingóság vagyónáruházásának általános adószabályai az irányadók. Eszerint a magánszemélynek nincs adókötelezettsége, amennyiben az ingóság értékesítéséből származó összes bevétele nem több 600 ezer forintnál. Ha ezt az összeget meghaladta, abból le lehet vonni az igazolt költségeket, többek között a vagyontárgy megszerzésére fordított összeget, az áruházással kapcsolatos kiadásokat, és az így keletkező jövedelem után kell a 15 százalékos adót megfizetni.²⁴ Ha nem ismert az ingóságok beszerzési ára, akkor kedvezményként nem a teljes bevétel minősül jövedelemnek, hanem annak csak 25 százaléka. Nem kell az adót megfizetni és bevallani akkor sem, ha a jövedelem nem haladja meg a 200 ezer forintot. Ha ennél több jövedelmet szerez a magánszemély, akkor is csak a 200 ezer forint feletti rész után kell SZJA-t fizetni. Az adókötelezettség szempontjából más elbírálás alá esik, ha gazdasági tevékenység²⁵ ke-

²³ Egyéni vállalkozó természetes személyek esetében a vállalkozói igazolványnak, míg szervezetknél az alapító okiratnak kell tartalmaznia a TESZOR'15 szerinti 477901 jelű Használtcikk-kiskereskedelem, illetve 829803 jelű Aukció, árverés tevékenységeket.

²⁴ Ha a megszerzésre fordított összeg nem állapítható meg, a bevétel 25 százalékát kell jövedelemnek tekinteni.

²⁵ Gazdasági tevékenységnek számít az ingóság értékesítése, amennyiben az üzletszerű, tartós, illetve rendszeres, továbbá, ha ellenérték megszerzésére irányul, vagy azt eredményezi.

retében értékesítenek ingó vagyontárgyakat. Ebben az esetben már be kell jelentkezni a NAV-hoz, adószámot kell kérni, és ezzel egyidejűleg az általános forgalmi adó alanyiságáról is nyilatkozni kell. Amennyiben az értékesítés ellenértéke várhatóan nem éri el a 8 millió forintot, alanyi adómentességet is lehet választani, ekkor sem kell áfát fizetni.

A társasági adózásban²⁶ az adóalapot – pontosabban az adózás előtti eredményt – csökkenteni lehetett az erre jogszabályban feljogosított művészeti szervezet²⁷ által működtetett művészeti zsűrik szakvéleményében művészeti értékűnek elismert képzőművészeti alkotás beszerzésére fordított összeggel, de legfeljebb az adóévi beruházások értékének 1 százalékával (2002-ig mindössze 2 ezrelékével). Az adóalany 2006-tól azt is választhatta, hogy a kortárs képző- és iparművészeti alkotás beszerzési értékét öt év alatt, 20-20 százalékonként vonja le az adóalapból. Ezáltal az a vállalkozó válhatott konkrét mecénássá, aki megrendelője volt a kortárs képző- és iparművészeti alkotásnak. Ilyennek minősült a naptári év első napján élő művész alkotása. Ez az adókedvezmény 2010. január 1-jétől megszűnt, ami a műkereskedelem valamennyi szereplőjének súlyos érvágást jelentett; a befektetők jelentős része kivonult erről a piacról. A szakma képviselői azóta is harcolnak a kortárs műtárgy-vásárlási adókedvezmények visszaállításáért, egyelőre eredmény nélkül.

Az áfatörvény szerint az ún. szuperkedvezményes (5 százalékos) adókulcs alá tartozik a könyv, a kotta, a napilap, az egyéb újság, a folyóirat, a népművészeti termék értékesítése, más művészeti termék azonban nem. Itt az árverésszervezőket érintő különbözeti szerinti adózásra vonatkozó speciális szabályozás érdemel figyelmet, ami viszont nem jelent kedvezményt. A különbözeti szerinti adózás lényege szerint a kereskedő (árverésszervező) által fizetendő áfa alapja – főszabályként – az árrés, vagyis a vételi és az eladási ár különbözete. A főszabálytól eltérően az árverésszervező választhatja azt is, hogy nem az árrés után, hanem a vevőtől beszerzett teljes ellenérték után fizeti meg az áfát. Az árverésszervezőt azonban ebben az esetben sem illeti meg adólevonási jog a termék beszerzésének vonatkozásában, és áfás számlát sem bocsáthat ki.

3. A műalkotásokhoz kapcsolható személyhez fűződő és vagyoni szerzői jogok

A műkereskedelem fókuszába tartozó képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások esetében sajátosan alakulnak a szerzők személyhez fűződő és vagyoni jogai, amit mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy az Szjt. külön fejezetet szentel ezeknek a műveknek és a csak rájuk vonatkozó, az általánostól eltérő szabályoknak. Tény ugyanakkor, hogy ezek a különleges szabályok elsősorban az építészeti alkotásokat, a műszaki létesítményeket és mindezek terveit érintik, míg a műalkotások esetében a kiállítás joga és a következő pontban részletezett követőjog jelenti a specialitást.

²⁶ 1996. évi LXXXI. törvény a társasági adóról és az osztalékadóról.

²⁷ Ez a szervezet a 2007. január 1-jével történő megszűnéséig a Képző és Iparművészeti Lektorátus volt.

A szerző személyétől elválaszthatatlan és át sem ruházható személyhez fűződő jogok körében az Sztj. első helyen tárgyalja a mű nyilvánosságra hozatalát, ezzel is kiemelve és hangsúlyozva a szerző döntési szabadságát alkotása felett.²⁸ A művészi szabadságba az is beletartozik, hogy az alkotó megsemmisítse a kizárólagos uralma alatt álló kéziratot, vázlatot vagy akár kész művet, mint ahogy erre több esetet is feljegyzett az eszmetörténet.²⁹ Ez a jog értelemszerűen magában hordozza a nyilvánosságra hozatalhoz adott hozzájárulás visszavonásának a jogát, illetve a már nyilvánosságra hozott mű további felhasználásának megtiltását. Sajátosan érvényesíthető ez a jog a műalkotások esetében, amikor a kizárólagos műpéldány egy műgyűjtő tulajdonába kerül. Itt a nyilvánosság tipikus esete a kiállítás, amihez a szerző beleegyezése szükséges.³⁰ Ebből az is következik, hogy a szerző megtagadhatja a hozzájárulását, ha a kiállítás időpontja, helyszíne, a kiállítandó alkotások vagy alkotók összetétele, a kiállítás tematikája stb. számára nem elfogadható. Erősebb pozícióban vannak viszont a közgyűjtemények: esetükben a szerző nem élhet ezzel a jogával, és díjazásra sem tarthat igényt,³¹ aminek a magyarázata az lehet, hogy itt bizonyos mértékig biztosított a szakszerűség és a szakmai hozzáértés.³² Kétségtelen ugyanakkor, hogy a közgyűjtemények széles körén belül kiállítások rendezésében leginkább a muzeális intézmények érintettek, amelyek szintén tág kategóriát képviselnek.³³

A kiállítási jog fordított esete, amikor az alkotó maga, vagy sokkal inkább a vele kapcsolatban álló galéria szervez kiállítást, amelyhez szükség lehet az alkotó életműve szempontjából kiemelten fontos, de időközben más személy tulajdonába került művekre is. Ebben az esetben a tulajdonos köteles a művet – a szerző kívánságára – átmeneti időre visszaadni az alkotónak.³⁴ A törvény két feltételhez köti a tulajdonos rendelkezési jogának ezt a meglehetősen nagyfokú korlátozását: az első feltétel szerint erre akkor kerülhet sor, ha a műre a szerzőnek valamely szerzői joga gyakorlása céljából van szüksége (a kiállítási jog gyakorlása értelemszerűen ilyen jog, de ezenkívül felmerülhet pl. a műről történő reprodukció vagy tanulmány készítése is), míg a másik feltétel szerint a joggyakorlás nem sértheti a tulajdonos méltányos érdekét. Ez utóbbi már sokkal általánosabb, ezáltal szűkebb körre korlátozható

²⁸ Sztj. 10–11. §-a.

²⁹ Claude Monet állítólag több száz vízililiumos képét semmisítette meg, mert a kritikusok nem rajongtak értük, de Auguste Renoire-ról is feljegyezték, hogy alkotói válsága idején, depressziós hangulatában sok kész művét megsemmisítette.

³⁰ Az Sztj. 69. § (2) bek. első mondata.

³¹ Az Sztj. 69. § (2) bek. második mondata.

³² A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (kulturális törvény) 1. számú mellékletének o) pontja szerint közgyűjtemény: az állam, a helyi önkormányzat, valamint a nemzetiségi önkormányzat, a köztisztület és a közalapítvány tulajdonában (fenntartásában) működő vagy általuk alapított könyvtár, levéltár, muzeális intézmény, kép-, illetve hangarchívumok.

³³ A kulturális törvény 37/A. § (7) bekezdése szerint a muzeális intézmény szakmai besorolása szerint lehet közérdekű muzeális kiállítóhely, közérdekű muzeális gyűjtemény, múzeum (tematikus múzeum, területi múzeum, megyei hatókörű városi múzeum, országos szakmúzeum, országos múzeum).

³⁴ Sztj. 69. § (1) bek.

meghatározás, aminek a konkrét tartalmát leginkább a szakmai szokások alakították ki, és egyeztetést, együttműködést feltételez a felek között: pl. nem sértheti a tulajdonos méltányos érdekét egy tipikusnak mondható 30 napos időtartamú időszak kiállítás. Problémás ugyanakkor, hogy ez a rendelkezés önmagában nem tudja betölteni a rendeltetését, mivel a kiállítási jog szerző általi gyakorlásának betartatásához, esetleges kikényszerítéséhez az Szt. nem társít semmilyen eszközrendszert. Ha a műalkotás tulajdonosa nem adja ki a művet a szerzőnek, az egyetlen lehetőség a peres út, ami azért nem életszerű, mert amikor a bíróság jogerős ítélete megszületik, addigra a kiállítás rég bezár, vagy megrendezése okafogyottá vált.

Sajátosan érvényesül a név feltüntetésének személyhez fűződő joga műalkotások esetében. Természetesen itt is alapvetés a szerző joga, hogy az alkotásán szerepeltesse saját vagy felvett nevét, vagy egyszerűen ne tüntesse fel nevét (szignó nélküli képek). Általában nem fűződik érdeke az alkotóművésznek a szignó elhagyásához, ugyanis ez később lehetetlenné teheti vagy megnehezítheti a művek beazonosíthatóságát. Ettől függetlenül, megkockáztatható az az állítás, hogy a képzőművészetben is – hasonlóan más alkotóművészethez – előfordul, hogy a szerző az általa kevésbé minősített művét nem látja el kézjeggyel. Egy irodalmi mű esetében általában nem is fordul elő, hogy az ilyen okból visszatartott művek a szerző (vagy jogutódja) engedélye nélkül napvilágot lássanak, míg műalkotásoknál sokkal egyszerűbben a műkereskedelmi piacra kerülhet egy szignó nélküli festmény, szobor vagy grafika. A szerzői jog nem tudja igazán kezelni ezeket a helyzeteket, és a polgári jog területén is legfeljebb azt lehet rögzíteni, hogy a szerző végintézkedéssel rendezheti a szignó nélküli műveinek jövőbeni sorsát.³⁵

Az Szt. elsősorban az építészeti művek esetében határoz meg külön szabályokat a névfeltüntetésre, figyelemmel a tervező (szerző) különleges – pl. a tervezés idejéhez vagy a név épületen, műszaki létesítményen történő elhelyezésének módjához, helyéhez fűződő – érdekeire. Műalkotások tekintetében e tárgykörben csak annyit mond ki a törvény, hogy a mű kiállítása esetén a szerző nevét fel kell tüntetni.³⁶ Természetesen a szerző ebben az esetben is élhet azzal a jogával, hogy a kiállításhoz ugyan hozzájárul, de megtiltja nevének képfeliraton és katalógusban való megjelenítését.

Ugyancsak érdekes kérdéseket vet fel a mű egységének védelme (az alkotás integritásához való jog) műalkotások esetében. Az Szt. itt is csak az építészeti művekre vonatkozóan állapít meg külön szabályt,³⁷ miközben a képzőművészetben is gyakran találkozhatunk olyan

³⁵ Alapvetően nem jogi kérdés, hogy a szignó nélküli művek általában kevesebbet érnek a műtárgypiacon, főleg ha nem egyértelmű az alkotó személye, és szakértőket kell bevonni az azonosításhoz. Amennyiben viszont a még élő alkotó utóbb kézjeggyel látja el a korábban nem szignált művét, ezzel mintegy sajátjaként ismeri el azt, ami csak ellenkező bizonyítással dönthető meg.

³⁶ Szt. 69. § (3) bek.

³⁷ 67. § (1) bek.: A mű jogosulatlan megváltoztatásának minősül az építészeti alkotás vagy a műszaki létesítmény tervének a szerző hozzájárulása nélkül történő olyan megváltoztatása, amely a külső megjelenést vagy a rendeltetészerű használatot befolyásolja.

esetekkel, amikor nem egyértelmű annak a megítélése, hogy a műbe történő illetéktelen beavatkozás (pl. egy festmény megváltoztatása átfestéssel) csupán a szerző személyéhez fűződő jogát sérti, vagy vagyoni jogait is érinti (leginkább az átdolgozás jogát). Nyilvánvalóknak tűnik, hogy ezeket az eseteket egyenként kell megítélni, és nem fűzhetők fel egyetlen főszabályra sem. A modern képzőművészetben (főként a neoavantgárd irányzatoknál) ugyanis gyakori az ún. átírás, a másolás. Ezekben az esetekben elvárás (sőt, kötelező) lenne az eredeti szerző nevének és a másolt mű címének feltüntetése, viszont a gyakorlatban erre ritkán (leginkább az új mű címében) kerül sor. Az is tény, hogy az ilyen ügyekből fakadó viták elvértve jutnak el bírósági tárgyalóteremig.³⁸

A személyhez fűződő jogokkal megegyezően, a szerzőt a mű keletkezésétől fogva megillető vagyoni jogok jelentik a szerző kizárólagos jogát műve anyagi formában és nem anyagi formában történő bármilyen felhasználására és a felhasználás engedélyezésére.³⁹ Az Sztj. a mű egészére vagy valamely azonosítható részére tekinti irányadónak ezt a szabályt, miközben a műalkotások esetében nem kifejezetten értelmezhető és kezelhető a műrészlet. A műkereskedelemben a mű egészének tulajdonátruházása történik meg, amiből az is következik, hogy a törvényben részletezett engedélyezési jogok közül az anyagi formát öltő terjesztés joga⁴⁰ a leginkább meghatározó vagy kizárólag előforduló. Továbbmenve, a többszörözés engedélyezésének joga⁴¹ szinte fogalmilag kizárt műalkotások esetében, hiszen a mű rögzítésével és arról másolatok készítésével az alkotás egységisége, megismételhetetlensége sérülne. (Kivétel ez alól is létezik, ugyanis egyes műfajoknál – lásd pl. kisplasztika, rézkarc – ismert és megengedett a művész vagy a művészeti műhely által szignált, korlátozott számú és számozott példányban készített másolat.)

A nyilvános előadás,⁴² de sokkal inkább a nyilvánossághoz közvetítés⁴³ a művek nem anyagi formában történő felhasználásának legelterjedtebb, a kulturális piacon a legnagyobb bevétellel kecsegtető és technikai lehetőségeket jelentő módja. Műalkotások esetében ugyanakkor nem játszik meghatározó szerepet, legfeljebb akkor, amikor filmalkotásokban, audiovizuális művekben – akár célzottan (pl. egyes alkotókat vagy műveket kiemelve), akár háttérként – kerül sor azok bemutatására, megjelenítésére. Ezeket a felhasználásokat azonban Magyarországon nem a szerzők engedélyezik közvetlenül, hanem a képző-, ipar-

³⁸ Az ismertté vált esetek közé tartozik Glenn Brown ügye, aki művészetében rendre megkérdőjelezi a szerzői művek eredetiségének követelményét, és gyakran másol klasszikus képeket, így pl. Fragonard, Rembrandt vagy Salvador Dali képeit. A Dali Alapítvány a '90-es években be is perelte a művészt. Glenn Brown megnyerte a pert arra hivatkozva, hogy ő csak felhasználta a képeket inspirációnak, és a saját egyéniségét hozzászámítva már önálló műalkotássá emelte azokat.

³⁹ Sztj. 16. § (1) bek.

⁴⁰ Sztj. 23. § (1) bek.: A szerző kizárólagos joga, hogy a művét terjessze, és hogy erre másnak engedélyt adjon. Terjesztésnek minősül a mű eredeti példányának vagy többszörözött példányainak a nyilvánosság számára történő hozzáférhetővé tétele forgalomba hozattal vagy forgalomba hozatalra való felkínálással.

⁴¹ Sztj. 18. §-a.

⁴² Sztj. 24. §-a.

⁴³ Sztj. 26. §-a.

és fotóművészeti alkotásokra vonatkozó szerzői jogok közös kezelését végző HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület (HUNGART) jogosítja önkéntes közös jogkezelés keretében.

Az átdolgozás, mint az Sztj. által szintén kiemelt engedélyezési jog,⁴⁴ ugyancsak nem tekinthető tipikusnak a képző-, ipar- és fotóművészetben. E felhasználási mód fogalma és tartalma eleve műtípusonként eltérő, de a vizuális műalkotások esetében nehezen értelmezhető. Mint láttuk, más műalkotásának átírása, átfogalmazása felvetheti az átdolgozás lehetőségét, ha viszont a származékos mű az eredetivel csupán távoli kapcsolatban van (pl. hasonló témát dolgoz fel vagy keretétül szolgál az új motívumnak), akkor már nem átdolgozásról, hanem új, eredeti műről beszélünk. Érdekes felvetés a más stílusában festés szerzői jogi megítélése. Ha az újabb keletű származékos művek a szélesebb közönség és a szakmai közvélemény körében teszik összetéveszthetővé azokat egy másik művész korábbi műveivel, akkor inkább a személyhez fűződő jogok, ezen belül a mű integritásához fűződő jog sérelme merülhet fel.

A kiállítás jogát utolsóként nevesíti a jellemző engedélyezési jogok felsorolásában az Sztj., miközben ennek kifejtésére nem ebben a fejezetben, hanem a vizuális művészetekre vonatkozó részben kerül sor. Ennek magyarázata – a vizuális művekre vonatkozó egyedi, speciális szabályozáson túl – az lehet, hogy e jog sajátosan egyesíti a személyhez fűződő és a vagyoni jogokat: a kiállítás elsősorban a művész alkotásainak bemutatását, prezentálását jelenti a nagyközönség számára, és mint ilyen, szorosan kötődik az alkotó személyéhez, másfelől viszont minden érintett szereplő (alkotó, tulajdonos műgyűjtő, kiállító galéria) üzleti és vagyoni érdekei is óhatatlanul megjelennek a kiállítás kapcsán. Ezért is meglepő, hogy a kiállítási jog gyakorlását a HUNGART önkéntes közös jogkezelés körébe vonta, és díjszabásában is megjelenítette ezt a jogcímet. A kiállítási jogdíj mértéke 2017-ben – ha a kiállító művészek száma a 10-et nem éri el – 27 680 Ft. A közös jogkezelés ellen a szerző teljes bizonyító erejű (azaz két tanú előtt aláírt) magánokiratban tiltakozhat.⁴⁵

A művész tehát csak akkor kérhetné közvetlenül a jogdíjat a kiállítás szervezőjétől, ha előzetesen a közös jogkezelő felé jelentette, hogy a jogosítást a HUNGART helyett maga gyakorolja. A tényleges gyakorlat ugyanakkor ennek pont az ellenkezője: a kiállítóhely és a művészek közötti szerződésekben a művész hozzájárulását adja művei kiállításához, és általában lemond mindenfajta díjazásról, beleértve a kiállítási jogdíjat is. Az alapvetően bizalomra és szakmai együttműködésre épülő kiállítászervezői, galériás gyakorlat nem alkalmasza ezt az „életidegen” szabályt és díjszabást, ezért megfontolandó lenne a kiállítási jog önkéntes közös jogkezelésből történő kivezetése.

⁴⁴ Sztj. 29. §-a.

⁴⁵ 2016. évi XCIII. törvény a szerzői jogok és a szerzői joghoz kapcsolódó jogok közös kezeléséről (Kjkt.) 18. §-a.

Az 1999. szeptember 1-jéig hatályos szerzői jogi szabályozás⁴⁶ kifejezetten rögzítette, hogy a műpéldány tulajdonjogának átruházása nem jelenti egyúttal a szerzői jogok átruházását. Ennek a hatályos Sztj.-ből is levezethető tételmondatnak különösen a képzőművészeti és iparművészeti alkotásoknál van jelentősége, ahol a műpéldány mint dolog átruházása élesen elválik a felhasználási jog átengedésétől.

Az Sztj. 2012. január 1-jétől hatályos rendelkezése – az esemény népszerűsítése által indokolt mértékben és körben – lehetővé tette a képző-, ipar- és fotóművészeti alkotások műpéldányainak reklámozási célú többszörözését és terjesztését a kiállított vagy a műkereskedelemben értékesített műalkotás reklámozása, népszerűsítése céljából, ha ez egyéb jövedelemszerzési vagy jövedelemfokozási célt közvetve sem szolgál.⁴⁷ Ez a szabály elsősorban a kiállítási plakátok és az árverési (aukciós) katalógusok kép- és fotóanyagainak a mentesítését szolgálja, ami egyfelől örvendetes a kiállítás- és árverésszervezők szempontjából, másfelől azonban szembemegy a szabad felhasználás alapelveivel és rendelkezéseivel. A katalógusok ugyanis az általuk reklámozott árverések népszerűsítését szolgálják, ily módon egyértelműen jövedelemszerzési célúnak minősíthetők.

A szabad felhasználásoknál maradványként és lezárva ezt a pontot, a vizuális művekre vonatkozó egyedi szabályok közé két speciális esetkörrel emelt be a jogalkotó.⁴⁸ A szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított alkotás látképének a szerző hozzájárulása és díjazás nélküli felhasználása nyilvánvalóan nincs összefüggésben a műgyűjtéssel és a műkereskedelemben, ezzel szemben a műalkotás képének tudományos ismeretterjesztő előadás, továbbá iskolai oktatás céljára történő szabad felhasználása már érinthet magántulajdonban lévő műveket is. Ezek az oktatás és a tudomány szabadságát szolgáló (közélcélú) hozzáférések – a szabad felhasználás szabályainak betartása mellett – nem csorbítják az eredeti műalkotás tulajdonosának jogait, következésképpen nem veszélyeztetik sem az alkotók személyhez fűződő, sem a műgyűjtők vagyoni jogait. A mű részletének idézése – mint az egyik leggyakoribb szabad felhasználási esetkör – nem értelmezhető, következésképpen nem megengedett a képzőművészeti, iparművészeti és fotóművészeti alkotásoknál.⁴⁹ E tiltás magyarázata az, hogy a vizuális művészetek terén az idézés – tehát a mű meghatározott részének felhasználása – automatikusan a mű integritásának sérelmével jár.

4. Követőjog és fizető köztulajdon

Mivel a műgyűjtő és a műkereskedő jogai és kötelezettségei nem választhatók el és nem értelmezhetők az alkotó jogaitól és kötelezettségeitől elszeparáltan, ezért az előző pontban a kiállítási jog részletes elemzésénél tértünk ki a műalkotás tulajdonosának kötelezségeire.

⁴⁶ 1969. évi III. törvény a szerzői jogról (rSztj.).

⁴⁷ Sztj. 36. § (5) bek.

⁴⁸ Sztj. 68. §-a.

⁴⁹ Sztj. 67. § (4) bek.

Másként kezelendő az eredeti műalkotás tulajdonjogának műkereskedő (galéria) közreműködésével történő visszerthes átruházásakor fizetendő díj (*követőjog – droit de suit*) szabályrendszere. A követőjog a szerzői vagyoni jogok része, de nem kizárólagos, engedélyezési típusú jogként, hanem díjigényként érvényesíthető.⁵⁰ A vagyoni jogokon belül a követőjog a terjesztési jog sajátos alfajaként is értelmezhető, ahol a specialitást a szerző díjigénye jelenti a tulajdonátruházást követően az uralma alól kikerült műalkotás után.

A képzőművészeti műalkotások sajátossága, hogy – szemben más művészeti alkotásokkal – a művek az első tulajdonátruházást követően nem csupán a kereskedelmi forgalom részévé válnak, hanem hasznosításuk is kizárólag az eredeti alkotás esetleges további eladása útján történik, kizárva a szerzőt ennek kontrollálásából. A helyzet méltánytalanságát tovább fokozta, hogy a műalkotások értéke – különösen a modern képzőművészet kezdeti időszakában, a 20. század első felében – a kereskedelmi forgalomban gyakran az eredeti vételárnak a többszörösére nőtt, amelynek hasznát csak a műkereskedő és a tulajdonos élvezte, a szerző egyáltalán nem részesült belőle. Ennek a helyzetnek a felismerése szolgált alapul – elsőként Franciaországban – az eredeti képzőművészeti alkotás szerzőjének javára szóló díjigény (a követőjog) bevezetésére a műalkotás tulajdonjogának átruházásakor. Az intézmény a műkereskedelmi szakma heves ellenállását váltotta ki, amely egészen a mai napig tart, megghiúsítva a teljes körű harmonizációt ebben a kérdésben. Továbbra is tartja magát az a nehezen cáfolható nézet, hogy azokban az országokban, ahol nem vezették be a követőjog intézményét (elsősorban Svájcban és az USA szinte valamennyi tagállamában), jóval élénkebb a műkereskedelem, mint pl. az Európai Unióhoz tartozó országokban.

4.1. Jogtörténeti előzmények

A jogintézmény nemzetközi jogi előzménye az 1975. évi 4. törvényerejű rendelettel kihirdetett Berni Uniós Egyezmény (BUE) 1948-ban beiktatott rendelkezése⁵¹ nem tette ugyan kötelezővé, de ajánlotta a részes államoknak a követőjogi szabályozás bevezetését. Nem részletezve a szabályozás hazai jogfejlődését, azt ki kell emelni, hogy a magyar jogba az 1978. évi 22. tvr. iktatta be a szabályt 1979. január 1-jei hatállyal, a kulturális miniszterre bízva a díj mértékének és részletszabályainak meghatározását.⁵² A szabályozás következő fontos állomását az 1994. évi LXXII. törvény jelentette, amely – az Alkotmánybíróság 14/1994.

⁵⁰ Gyenge Anikó: A képzőművészeti alkotások szerzői jogi védelméről – különös tekintettel a követő jogi szabályozás módosítására. Infokommunikáció és jog. 2005. 3. sz., p. 88.

⁵¹ BUE 14ter cikk (1) bek.: Az írók és zeneszerzők eredeti műalkotását és eredeti kéziratait illetően a szerzőnek – halála után azon személyeknek vagy intézményeknek, akiket, illetőleg amelyeket a hazai törvényhozás erre feljogosít – elidegeníthetetlen joga, hogy a szerző által eszközölt első átruházást követően részt vegyenek a mű eladására vonatkozó műveletekben.

⁵² A szerzői jogi törvény végrehajtásáról szóló 9/1969. (XII. 29.) MM rendelet (Vhr.) 34/A. §-a. A Vhr. a szerzői díj mértékét a vételár 5%-ában határozta meg, amely a vevőt terhelte. A díj beszédéséért és a Művészeti Alaphoz történő átutalásáért a közvetítő vállalat (abban az időszakban jellemzően a BÁV és a Képcsarnok) volt a felelős.

(III.10.) AB határozatának megfelelően – törvényi szintre emelte és pontosította a rendeleti szabályokat. Az 1999. szeptember 1-jén hatályba lépett Sztj. megtartotta a követőjogi szabályok szerkezeti elkülönítését a vizuális művekre vonatkozó fejezetben, ugyanakkor külön fejezetbe emelte át a védelmi idő lejártá utáni járulékfizetésre, más néven a fizető köztulajdonra (*domain public payant*) vonatkozó előírásokat. Az elhatárolás magyarázata az, hogy alapvető az eltérés a két jogintézmény között: amíg a követőjog ellenértéke a szerzőt vagy jogutódját illeti meg, addig a befolyt járulékot az alkotói tevékenység támogatására és az alkotóművészek szociális céljaira kell fordítani.⁵³

Az Sztj. lényegében a korábbi szabályozást (rSztj.) vette át a követőjog és a fizető köztulajdon alapvetései tekintetében: a díj kötelezettjeként a vevőt nevezte meg, a díj mértékét az általános forgalmi adót (áfa) nem tartalmazó vételár 5 százalékában határozta meg, a díj beszedésének és átutalásának felelőseként a kereskedelmi tevékenységet folytató gazdálkodó szervezetet jelölte meg, a muzeális intézményeket mentesítette a díjfizetési kötelezettség alól. A rendelkezést csak az alkotás tulajdonjogának a szerző részéről történő, első átruházását követően kellett alkalmazni. Ez utóbbiak kivételezett helyzetét egyrészeől az idetartozó intézmények közfeladat-ellátása, másrészeől a műtárgyvásárlásra rendelkezésre álló forrásaik szükségessége indokolta (a múltban és a jelenben egyaránt). Ekkor került törvényi szinten rögzítésre a díjfizetésnek a közös jogkezelő szervezethez (HUNGART) történő „csatornázása” azzal a céllal, hogy a szervezet a díjat értelemszerűen az érintett alkotás szerzőjének vagy jogutódjának fizesse ki.

A nemzetközi jogfejlődés mindmáig utolsó állomása a követőjogi irányelv⁵⁴ 2001. szeptember 27-én történő elfogadása volt, amelynek az átültetésére a tagállamok 2006. január 1-jéig kaptak meglehetősen tág határidőt.⁵⁵ Jóllehet a magyar szabályozás alapvetően összhangban volt az irányelvvvel, több koncepcionálisnak is mondható kérdésben változtatásra volt szükség az összhang megteremtése érdekében. A legfontosabb – eltérést nem engedő – módosulások a magyar szabályozáshoz képest:

- az eredeti műalkotás fogalm meghatározása,⁵⁶
- a követőjogdíjról való lemondás kizárása,⁵⁷

⁵³ Kiss Tibor: A követő jog – Egy jogintézmény múltja, jelene és jövője a magyar szerzői jogban. Miskolci Jogi Szemle, 2. évf. 1. sz., 2007, p. 61.

⁵⁴ Az Európai Parlament és a Tanács (2001. szeptember 27.) 2001/84/EK irányelve eredeti műalkotás szerzőjét megillető követő jogról.

⁵⁵ Az Sztj. módosításáról szóló, 2006. január 1-jétől hatályos 2005. évi CVIII. törvény teremtette meg az összhangot a követőjogi irányelvvvel.

⁵⁶ A követőjog szerinti eredetiségfogalom nem azonos a szerzői jogi védelem alapfeltételeként rögzített egyéni, eredeti jelleg követelményével, amivel valamennyi műalkotásnak rendelkeznie kell. Az irányelv és annak harmonizációját követően az Sztj. szerint az a műalkotás minősül eredetinek, amelyet a szerző maga készített, vagy az a másolat, amely eredetinek minősül. Az a másolat minősül eredetinek, amelyet a szerző sajátjának ismer el. Ez azt is jelenti, hogy a szerző adott esetben több műpéldányt is úgy tekinthet, mintha azok egyetlen műpéldányok lennének (tipikusan ez jellemző a szerző által meghatározott példányszámban készülő, sorszámozott kispaszttikákra).

⁵⁷ Összhangban a követőjogi irányelv 1. cikkének (1) bekezdésével, amely szerint a követőjog nem átruházható, elidegeníthetetlen szerzői jogi jogosultság.

- a díjfizetési kötelezettség nem a vevőt, hanem az eladót, pontosabban a követőjogi irányelvben a műtárgypiac hivatásos szereplőjeként definiált személyt terheli,⁵⁸
- a díjmérték felső határának rögzítése (12 500 euró),
- a díjfizetés alóli mentesítést adó alsó küszöbérték meghatározása,
- a díjszámítás körében egy degresszív (sávós mértékű) kulcsrendszer bevezetése,
- a díjfizetési kötelezettség alóli alanyi mentesség feltételeinek szélesítése.

4.2. A követőjog hatályos szabályrendszere

A követőjogi szabályozás hatálya kiterjed minden, a szerző által eszközölt első átruházást követő visszterhes tulajdonátruházásra. Az ingyenes ügyletek (például ajándékozás) mentesek a díjfizetési kötelezettségtől, de a visszterhes tulajdonátruházásra irányuló bármely megállapodás (adásvétel, csere, illetve egyéb, a Ptk.-ban nem nevesített, visszterhes tulajdonátruházást eredményező ügylet) díjigényt von maga után. A műkereskedőnek nem minősülő magánszemélyek közötti – akár visszterhes, akár ingyenes – szerződések nem tartoznak a szabályozás körébe. Ez azért is érthető és elfogadható, mert a magánszférában zajló és egyébként hatósági közreműködést vagy ügyvédi ellenjegyzést nem igénylő ügyletek nem igazán nyomon követhetők, teljes körű ellenőrzésük aligha valósítható meg.

Kérdésként merülhet fel a muzeális intézmények megítélése abban az esetben, amikor kvázi műkereskedőként eljárva működnek közre egy műalkotás megszerzésében vagy értékesítésében. A közérdekből fakadó mentesítés értelemszerűen csak akkor illeti meg a muzeális intézményt,⁵⁹ ha nem műkereskedőtől, hanem magánszemélytől szerzi meg az eredeti műalkotás tulajdonjogát.⁶⁰ Ebből következően a kivételi szabály nem terjedhet ki azokra az esetekre, amikor a muzeális intézmény műkereskedőtől vásárol vagy pedig jövedelemszerzési céllal értékesít műalkotást. Műtárgyvásárlásra fordítható forrásaiak szűkössége okán ugyanakkor ritkán fordul elő, hogy a múzeumok önállóan jelenjenek meg árveréseken; a gyakorlatban az a tipikus, hogy közvetlenül a művésztől szereznek be alapműveket (a szakmában ezt nevezik műtermi vásárlásnak), ami értelemszerűen nem tartozik a követőjog körébe.

2006-ig a fizetendő díj mértéke minden ügylet után egységesen 5 százalék volt, ami viszont nem felelt meg az irányelv küszöbértékeket, továbbá degresszíven növekvő kulcsú díjszámítási metodikát meghatározó rendelkezéseinek. Az irányelv szerint a tagállamoknak

⁵⁸ Az irányelvben a „műtárgypiac hivatásos szereplői” kifejezés szerepel, minden további szűkítés nélkül. Magyarországon e fogalomnak leginkább a műkereskedő felel meg. Idetartoznak a bármilyen szervezeti formában működő aukciós házak, művészeti galériák és általában bárki, aki műalkotásokat hivatásszerűen forgalmaz.

⁵⁹ Az Sztj. ebbe a körbe sorolja a múzeumok mellett a közérdekű muzeális gyűjteményeket és kiállítóhelyeket is, összhangban a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény által támasztott egységes szakmai követelményrendszerrel.

⁶⁰ Összhangban a követőjogi irányelv (18) preambulumbekzdésével.

meg kellett határozni egy 3000 eurót meg nem haladó minimális eladási árat, amely alatt nem kell megfizetni a díjat. A magyar műtárgypiac jellegzetessége viszont, hogy a kortárs művek jelentős hányada ezen összeg alatt talál gazdára, ezért a jogalkotó ennél alacsonyabb szinten, az adminisztrációs költségeket még éppen meghaladó 5000 Ft-ban határozta meg a küszöbértéket.⁶¹

Az irányelv az 50 000 euró⁶² alatti eladási ár 4 százalékában határozta meg a jogdíj mértékét, de lehetővé tette a tagállamok számára ugyanerre a kategóriára vonatkozóan az 5 százalékos díj bevezetését, amit az Sztj. jogharmonizációs módosítása magáévá is tett az akkori piaci helyzet figyelembevételére alapján. A 2008-ban kirobbant pénzügyi világválság negatív hatását ellensúlyozandó, a jogalkotó 2012. január 1-jei hatállyal 4 százalékra mérsékelte ezt a tarifát⁶³ – más kérdés, hogy a műtárgypiac stabilizálódása és élénkülése (2016-tól kezdődően) nem ennek az intézkedésnek volt köszönhető.

Az Sztj. a műalkotás – adót és más köztartozást nem tartalmazó – pénzben kifejezett vagy kifejezhető ellenértékében határozza meg a nettó vételárnak mint a szerzői díj alapjának a fogalmát.⁶⁴ Az adó elsősorban az áfára utal, de más adójellegű köztartozás is szóba kerülhet. Jóllehet a jogalkotó 2012-től törölte a normaszövegből a kulturális járulékra való utalást, összhangban e különadó adórendszerből való kivezetésével, ugyancsak 2012-től bevezetésre került a kulturális adó intézménye, amely a pornográf tartalmú termékek és szolgáltatásnyújtások értékesítési árbevételének 25 százalékos különadóztatását írja elő.⁶⁵ Az Eat. értelmében adóköteles termékek minősülnek a festők, grafikusok, szobrászok pornográf tartalmú eredeti alkotásai is.

A követőjogi díjigény érvényesítése az irányelv szerint egyéni joggyakorlás, továbbá kötelező, illetve önkéntes közös jogkezelés útján is lehetséges. Tekintettel elsősorban arra, hogy Magyarországon ezen a területen a kötelező közös jogkezelés honosodott meg, az Sztj. módosítása is ezt tartotta fent. Ez azt is jelenti, hogy a szerzők – a művek másodlagos felhasználásának közös jogkezelés keretében történő engedélyezésével ellentétben – nem léphetnek ki ebből a jogkezelésből, és a rájuk eső díjról is csak utólag, a felosztás időpontját követő hatállyal, a rájuk jutó összeg erejéig mondhatnak le. A díjat a HUNGART számára kell megfizetni.⁶⁶ Az Sztj. jogharmonizációs módosítása szerint a díjat a műkereskedő fizeti meg

⁶¹ A küszöbérték kizárólag forintban történő megállapításának elsődleges indoka az, hogy a díjfizetési kötelezettség ne függjön az árfolyam esetleges ingadozásától.

⁶² 2017 novemberi középárfolyamon kb. 15 300 e Ft.

⁶³ Megállapította a 2011. évi CLXXIII. törvény 34. §-a.

⁶⁴ Sztj. 70. § (4) bek.

⁶⁵ Az egyes adótörvények és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi CLVI. törvény (Eat.) X. fejezete.

⁶⁶ A műkereskedőknek az eladások után negyedévente, a negyedévet követő hónap 20-ig, azaz január, április, július és október 20. napjáig kell befizetési kötelezettségüket teljesíteni. Az átutalást a HUNGART bankszámlájára kell teljesíteni. A befizetett összegről annak beérkezését követően a HUNGART számlát küld. 2016-ban a HUNGART részéről kiszámlázott követőjogi díjösszeg 53 628 e Ft volt.

a HUNGART-nak. Ez alól csak azok az esetek képeznek kivételt, amikor több műkereskedő vesz részt az ügyletben.

Összefoglalva a fentieket, jogdíjfizetés szempontjából az alábbi esetek lehetségesek:

- a) Ha az eladó műkereskedő, a vevő pedig nem, főszabály szerint az eladó fizeti a jogdíjat, és a HUNGART is a műkereskedőtől követelheti a jogdíj megfizetését.
- b) Ha a vevő műkereskedő, az eladó pedig nem (ha pl. galéria vásárol a maga részére), akkor a vevőtől lehet követelni a díj megfizetését.
- c) Ha sem az eladó, sem a vevő nem műkereskedő, azonban a közvetítő igen, akkor a közvetítőtől követelheti a HUNGART a jogdíjat.
- d) Ha az eladó és a vevő is (illetve a közvetítő is) műkereskedő, akkor egyetemlegesen felelnek a HUNGART felé. Az Sztj. megengedi, hogy a felek maguk rendezzék, ki lesz a díjfizetés végső kötelezettje. Abban az esetben, ha ez elmarad, a törvény az ügyletben eladóként részt vevő műkereskedőt kötelezi a jogdíj megfizetésére. Olyan esetben, ha az ügyletben részt vevő műkereskedők közül egyik sincs eladói pozícióban, szintén csak eltérő megállapodás hiányában határozza meg az Sztj., hogy közülük a vevő lesz a végső kötelezett.⁶⁷
- e) Ha a műkereskedő első alkalommal szerzi meg a szerzőtől a műalkotást, akkor az ügylet után nem kell szerzői jogdíjat fizetni.

Az Sztj. azoknak a szerzőknek biztosítja a követőjogi védelmet, akik az EGT valamely tagállamának állampolgárai. Az irányelv alapján a tagállamok biztosítják, hogy azoknak a szerzőknek (illetve jogutódaiknak), akik harmadik országok állampolgárai, csak akkor jár szerzői jogdíj, ha a szerző (illetve jogutódja) állampolgársága szerinti ország jogszabályai is biztosítják a követőjogot az illető országban a tagállamokból származó szerzők és jogutódaik számára.⁶⁸ Az irányelvet követve, az Sztj. módosítása lehetővé tette a követőjog biztosítását olyan szerzők és jogutódok számára is, akik nem állampolgárai az EGT egyik tagállamának sem, de szokásos tartózkodási helyük az adott tagállam területén van.

4.3. A fizető köztulajdon és az ennek jogcímén beszédett járulék

Az Sztj. a törvény vegyes és záró rendelkezései között a követőjoghoz hasonló szabályrendszerrel állapít meg a lejárt védelmi idejű eredeti műalkotások műkereskedő közreműködésével történő visszerthes átruházása utáni díjfizetésre. A díj elnevezése járulék lett, amely egyfelől utal a szerzői díjaktól való határozott különbségre, másfelől azonban nem szerencsés, mivel a pénzügyi szakzsargonban a járulék kifejezés a társadalombiztosítási ellátásokért fizetendő közterheket jelenti. A fizető köztulajdon intézménye a követőjogtól két lényeges ponton tér el:

⁶⁷ Sztj. 70. § (9) bek.

⁶⁸ A viszonyosság fennállásáról az Európai Bizottság tájékoztató jellegű listát tesz közzé, amely önmagában nem alapozza meg a viszonyosságot.

- a 70 éves védelmi idő lejártá után kell megfizetni,
- nem közvetlenül a szerző, illetve jogutódja kapja, hanem a HUNGART a hozzá átutalt járulékot – pályázatok útján – az alkotói tevékenység támogatására és az alkotóművészek szociális céljaira fordítja.⁶⁹

A követőjogi irányelv a tagállamok kompetenciájába utalta a fizető köztulajdonra vonatkozó szabályozást, ezért az Szjt. jogharmonizációs módosítása is csak annyiban érintette a fizető köztulajdonra vonatkozó szabályokat, amennyiben a követőjogi szabályoktól való eltérés igénye azt indokolta. Ebből következően a fizető köztulajdon tekintetében nem érvényesül a követőjogdíj megállapításánál irányadó degresszív kulcsrendszer sem. Korábban az érintett ügyletek után a vételár 5 százalékát kellett megfizetni. Az Szjt. 2012-től hatályos módosítása a járulék mértékét 4 százalékra szállította le, összhangban a követőjog esetében az 50 000 euró eladási ár alatti tartományban 4 százalékra csökkentett díjmértékkel. A díj-fizetési kötelezettség nem terjed ki azokra az ügyletekre, amelyekben muzeális intézmény eladóként vagy vevőként működik közre.

5. Műalkotások hamisítása; a hamisítványokkal kereskedés jogi megítélése

A műalkotások hamisítása egyidős a műgyűjtés nagyjából kétezer évvel ezelőtti megjelenésével. Az első műgyűjtők az ókori római politikusok és hadvezérek voltak, akik Görögországot gyakorlatilag teljesen kifosztották. Ezzel egyidejűleg a legszebb görög szobrokról – az eredetiekkel megegyező anyagokból és technikával – számos másolatot készítettek, amiket aztán eredetiként próbáltak meg értékesíteni. A középkorban a műtárgyhamisítás eleinte a ritka pénzermékre korlátozódott, majd a reneszánsz térhódításával a festészet területére tevődött át. A képek szerzőségének megállapítását a 16. századtól a festőműhelyek létrejötte nehezítette, ugyanis a műhelyt fenntartó mesterek gyakran csak a kép kompozícióját vázolták fel, a részleteket a tanítványok dolgozták ki. A képeket ezután a mesterek általában sajátjukként szignálták és értékesítették. Még bonyolultabbá teszi a helyzetet, hogy a korabeli művészek egymás munkáit is gyakran másolták technikájuk fejlesztése céljából. Az utólagos azonosítást, illetve eredetmegállapítást tovább nehezíti, hogy a 19. században elterjedt mások képeinek a szignálása egyes neves alkotók részéről. Az ilyen művészek alkotásainak szerzőségét illetően ma nagy a bizonytalanság a piacon, és sok esetben azt is nehéz eldönteni, hogy hamisítványnak tekinthetőek-e azok a művek, amelyeket a festő még életében magáénak ismert el és gyakran ő maga értékesítette azokat.⁷⁰ A 20. században jelent meg

⁶⁹ 2016-ban a HUNGART által kiszámlázott járulékok összege 32 605 e Ft volt.

⁷⁰ Ennél is érdekesebb Kassák Lajos esete, aki saját kezűleg „hamisította” műveit. Amikor az '50-es, '60-as években a nemzetközi műtárgypiacon festményei keresettek lettek, a külföldi galériások korai, a húszas években készült műveket kérték tőle megvételre. Kassák nekiült, festett, és egyszerűen harminc évvel visszadatálta képeit. Jogi értelemben nem tekinthetőek hamisítványnak ezek a képek, ugyanakkor felvetődik a vevők megtévesztése és tévedésben tartása, amennyiben számukra nem vált világossá a művek megalkotásának ideje.

és terjedt el a profi műtárgyhamisítás, majd mindezek betetőzéseként alakult ki a legsikeresebb hamisítók elismerése, műveik piaci beárazása és gyűjtése.⁷¹

A műtárgyhamisítás történetének e rövid bemutatása segít rávilágítani arra, hogy nem egyszerű jogi kategóriákkal és eszközökkel meghatározni magát a jelenséget, és nem könnyű hatékonyan fellépni ellene, miközben a műtárgyhamisítás által okozott kár az értéklánc valamennyi szintjén jelentkezik. A hamis tárgy jóhiszemű tulajdonosa mellett kár éri a műtárgyat értékesítő galériát (aukciósházat), mivel ilyen esetekben általában vissza kell téríteni a vevőnek a vételárat. Közvetetten az is kárnak tekinthető, hogy a hamisításoktól való félelem miatt számos műalkotás be sem kerül a műkereskedelembé, mert a galériák elutasítják azokat. A gyűjtők részéről pedig erősödhet a bizalmatlanság: vásárlási kedvük csökkenése visszaveti a műkereskedelem forgalmát, aminek adóbevételi vonzatai is vannak. A vagyoni kár mellett számottevő az alkotót, illetve a kulturális örökséget érő eszmei kár is.⁷²

A hamisítás tilalmát az örökségvédelmi törvény direkt módon (ugyanakkor e törvény tárgyi hatályából következően csak a védett műalkotásokra vonatkozóan),⁷³ míg az Szjt. közvetetten (a szerzői jog megsértése esetén a jogsértővel szembeni igényérvényesítés szabályaiból levezethetően)⁷⁴ mondja ki. A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényben (Btk.) – hasonlóan több jelentős kontinentális (pl. a német) büntető törvénykönyvhöz – nem szerepel önálló tényállásként a kulturális javak, illetve e halmazon belül a műalkotások hamisítása. Magyarországon jelenleg csalás, valamint szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése miatt lehet fellépni a hamisítóval szemben.⁷⁵ Ez az alulszabályozottság – beleértve az alacsonyabb szintű szakmavédelmi szabályok és megfelelő etikai normák hiányát is – magyarázat lehet az ismertté vált és jogerős ítélettel zárult ügyek alacsony számára.⁷⁶

A fogalmak tisztázásában, illetve a képhamisítás és hamisítványokkal kereskedés jogi megítélésében mérföldkőnek számít a Szerzői Jogi Szakértő Testület SZJSZT-10/2006 számú szakvéleménye. A képhamisítvány konjunktív feltételeit a következőkben foglalta össze a rendőrhatalósági megkeresésre született vélemény:

⁷¹ Lásd: A magyar képpiac is hamisítványokkal fertőzött. www.api.hu/befekteto/a_magyar_keppiac_ishamisitvanyokkal_fertozott.21099.html (utolsó letöltés: 2017. 12. 07.).

⁷² Németh Balázs: A műtárgyhamisítás és a vele szembeni fellépés lehetséges eszközei Magyarországon: <https://artportal.hu/magazin/a-mutargyhamisitas-es-a-vele-szembeni-fellepes-lehetseges-eszkozzei-magyarorszagon/> (utolsó letöltés: 2017. 10. 31.).

⁷³ 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, 4. § (1) bek.: A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség védett elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása.

⁷⁴ Szjt. 94. §-a a szerző jogainak megsértése esetén alkalmazható polgári jogi jogkövetkezményekről.

⁷⁵ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 373. és 385. §-a.

⁷⁶ 2000 és 2012 között mindössze 36 esetben került sor vádemelésre hamis kulturális javakkal való visszaélés miatt. A vádlottak azzal érveltek, hogy szakértelem híján nem tudták (vagy nem tudhatták), mit adnak el, más esetekben pedig a szakértő véleményére hivatkoztak. Jól bevált védekezés az is, hogy ők korábban eredetiként vásárolták az alkotást, vagy éppen ellenkezőleg az, hogy nem eredetiként adták el a művet.

- olyan másolat, amelyet a szerző engedélye nélkül egy meglévő eredeti műről készítettek,
- az eredeti mű szerzőjének nevével látták el,
- a másolat forgalmazási céllal készült, vagy azt szándékosan vagy gondatlanságból eredetiként forgalomba hozták,
- az eredeti mű szerzője még él vagy halálának évét követő év január 1-jétől számítva még nem telt el 70 év (védelmi idő).

A szakvélemény egyértelművé tette, hogy amikor egy meglévő védett eredeti mű forgalomba hozatali célú engedély nélküli lemásolása, az eredeti szerző nevével ellátása, és a forgalmazása egy rosszul sikerült hamisítvánnyal történik, ezzel a már említett vagyoni jogok (többszörözés, terjesztés joga) mellett sérül a szerző személyéhez fűződő joga is: a mű egységének védelme.⁷⁷ Szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése akkor állapítható meg, ha a jogsértést haszonszerzés végett vagy vagyoni hátrányt okozva követik el (értékesítési szándékkal történő másolatkészítéssel már megvalósul a haszonszerzési célzat). Fontos hangsúlyozni, hogy a forgalomba hozatali céllal másoló személy és a terjesztésben tudatosan résztvevők ugyancsak megvalósítják a bűncselekmény tényállását. Feltétel végül az is, hogy a jogsértést a védelmi időn belül kövessék el. Nem védett mű esetében más bűncselekmény, leginkább csalás valósulhat meg. A csalás tényállása más stílusában való alkotás esetén is megvalósulhat a szerző életművének, jó hírének, azaz személyiségi jogainak sérelme mellett. Az értékesítési szándék nélkül, saját kezűleg, magáncélra történő engedély nélküli másolás nem bűncselekmény és nem jogsértő, ez a szabad felhasználás körébe tartozik.⁷⁸

Mindazonáltal a szellemi tulajdon-jogok megsértése elleni fellépés hatékonyabbá tétele, ezen belül a képző- és iparművészeti alkotások hamisítása elleni küzdelem fokozása érdekében 2008-ban létrehozott Hamisítás Elleni Nemzeti Testületet – ágazati jogszabály hiányában – szakmai alapvetések megfogalmazásával és konkrét javaslatokkal is segíti a műkereskedők speciális jogosultságainak és kötelezettségeinek a meghatározását, tisztázását. Javaslaik közül érdemes kiemelni azoknak a kulturális javaknak az értékhatárhoz kötését, amiket már csak megfelelő végzettséggel és előírt dokumentációs kötelezettséget teljesítve lehetne árusítani.⁷⁹ Az eredetiségre vonatkozó állásfoglalás szakértői kompetenciába tartozik, miközben Magyarországon nincs szakértőképzés. Fontos célkitűzés tehát a szakértőkkel szembeni követelmények egységesítése, a munkájukhoz szükséges tárgyi-technikai feltételek biztosítása és a vitatott eredetű műtárgyak belső információs adatbázisának létre-

⁷⁷ Sztj. 13. §-a.

⁷⁸ Sztj. 35. § (1) bekezdésének első mondata.

⁷⁹ Így pl. nyilvántartást kellene vezetni a műkereskedőknek a 300 e forint felett kínált tárgyakról, ami tartalmazza a beadó nevét és elérhetőségét is. Üzletet vagy legalább bemutatóhelyet kellene működtetniük, ami az interneten vagy a piacon áruló, illetve a hálaló csalók dolgát nehezítené meg. Magánszemélyek között is fontos lenne írásbeli szerződésbe foglalni az üzletet, amelyben pontosan meg kellene határozni az adásvétel tárgyát.

hozása. Az elsődleges feladat azonban továbbra is a műkereskedelmi tevékenység önálló – a használtcikk-forgalmazástól eltérő, a terület sajátosságait és a fogyasztóvédelmet, valamint az örökségvédelmet is szem előtt tartó – minimum kormányrendeleti szintű – szabályozása lenne.

6. Műtárgyfelügyelet és hatósági műtárgyvédelem

A műgyűjtési tevékenységhez meghatározott esetekben szorosan kapcsolódnak az örökségvédelmi törvény műtárgyfelügyeletre, illetve a műtárgyak védelmére vonatkozó előírásai, valamint e törvény egyes végrehajtási rendeletei. A 2001. október 8-ától hatályos törvény megalkotásának elsődleges célja az volt, hogy megteremtse a kulturális örökség feltárásának, tudományos feldolgozásának, megóvásának, védelmének, fenntartható használatának és közkinccsé tételének törvényi feltételeit. Ennek érdekében szabályozta a nemzeti és az egyetemes kulturális örökség megőrzésére irányuló tevékenységeket, meghatározta a feladatokat, és egyszerűsítette, hatékonyabbá tette a hatósági eljárásokat, továbbá elősegítette a kiemelkedő jelentőségű kulturális értékek állami tulajdonba kerülését. Tárgykörünkben az örökségvédelmi törvény védetté nyilvánítási eljárással foglalkozó előírásai és egyéb, a védett műtárgyak tulajdonosait kötelező szabályai bírnak kiemelt jelentőséggel.⁸⁰ Hangsúlyozandó, hogy a szellemi örökség védelméről nem az örökségvédelmi törvény, hanem külön jogszabály intézkedik.⁸¹

Az ingó kulturális javak felügyeletét és védelmét kevésbé, az örökségvédelem számottevőbb részét azonban hűsbavágóan érinti a műemlékvédelem szervezetrendszerének folyamatos átszervezése: 2016. december 31. óta a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ megszüntetése és feladatainak három szervezethez rendelése.⁸² 2017-től a Miniszterelnökség Műtárgyfelügyeleti Hatósági Főosztálya (a továbbiakban:

⁸⁰ Az örökségvédelmi törvény hatálya kiterjed a kulturális örökség fogalomkörébe tartozó javakra – ideértve annak ingatlan (műemlékek, régészeti emlékek, régészeti lelőhelyek és ezek védőövezetei) és ingó (régészeti leletek, kulturális javak) elemeit is –, valamint az ezekkel kapcsolatos minden tevékenységre, személyre és szervezetre.

⁸¹ 2006. évi XXXVIII. törvény a szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló, Párizsban, 2003. év október hó 17. napján elfogadott UNESCO egyezmény kihirdetéséről. A (tárgyi) kulturális örökség szabályozási rendszerébe ugyanis a szellemi örökségre vonatkozó rendelkezések nehezen illeszthetők be, lévén ezek fenntartása és védelme szerzői jogi, illetve szociológiai, etnográfiai-etnológiai vagy éppen a gazdasági fejlődéssel összefüggő kérdés.

⁸² Az egyes központi hivatalok és költségvetési szervi formában működő minisztériumi háttérintézmények felülvizsgálatával összefüggő jogutódlásról, valamint egyes közfeladatok átvételéről szóló 378/2016. (XII.2.) Korm. rendelet 34. §-a értelmében a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ 2016. december 31. napján jogutódlással megszűnt. 2017. január 1-jétől a tudományos és a hatósági feladatok a Miniszterelnökséghez kerültek, a nagyberuházások régészeti előkészítését, a kiemelt nemzeti örökségvédelmi programok fejlesztéseit, valamint a Forster ingatlanjainak üzemeltetését és beruházásait a Budavári Ingatlanfejlesztő és Üzemeltető Nonprofit Kft. vette át, míg az Építészeti Múzeum a Magyar Művészeti Akadémiához került.

hatóság) látja el a műalkotásokkal összefüggő hatósági feladatokat, amelyek közül a következők tartoznak a tárgykörünkbe:

- a műtárgyak védetté nyilvánítása, védettségének megszüntetése, a védetté nyilvánított műtárgyak felügyelete,
- műtárgyak ideiglenes és végleges kiviteli engedélyezése,
- a műtárgyakkal kapcsolatos jogellenes cselekmények elleni ágazati fellépés (restitúció),
- a műtárgyakkal kapcsolatos más hatósági és hivatali eljárások (pl. nyilvántartások vezetése a védett műtárgyakról, elővásárlási jog).

6.1. A védettség és a védési eljárás

Az örökségvédelmi törvényben foglaltak alapján – egyebek mellett – védettnek minősülnek a muzeális intézményekben őrzött, alaplettárban nyilvántartott kulturális javak (általános védelem).⁸³ Ezek értelemszerűen kívül esnek a műkereskedelem és a műgyűjtés fogalmi körén. A törvény azt is egyértelműsíti, hogy melyek azok a kulturális javak, amelyek nem nyilváníthatók védetté (ezek között előfordulhatnak magángyűjteményekben lévő művek):

- az alkotójuk tulajdonában vannak,
- az országba visszaviteli kötelezettséggel érkeztek,
- magyar kultúrtörténeti vonatkozással nem rendelkeznek, és a tulajdonos (birtokos) által bizonyítottan 50 évnél nem régebben kerültek az ország területére.⁸⁴

A hatóság a kiemelkedő jelentőségű és pótolhatatlan kulturális javakat azok megőrzése érdekében – hatósági határozattal – védetté nyilvánítja. A védetté nyilvánítási eljárásban egy 2013-ban megjelent, tehát viszonylag friss miniszteri rendelet felsorolása ad támpontokat az alkotások kiemelésére.⁸⁵ Ezek közül képzőművészeti művek esetében a kiemelkedő alkotóművész életművének vagy alkotói korszakainak meghatározó alkotásai bírnak jelentőséggel (a felsorolás többi pontja leginkább épületekre és tárgyegyüttesek darabjaira értelmezhető). Bár a jogszabályok nem zárják ki egyértelműen a védettségi körből a kortárs alkotásokat, a kialakult évtizedes gyakorlat a legalább ötven évnél régebbi műveket tekinti irányadónak, és általában nem veszi számításba az élő művészek alkotásait. Szabályt erősítő kivételként kerülhetett sor egy 1936-ban született (és még élő!) grafikus művének védetté nyilvánítására 2011-ben.

A védési eljárás menetét mint hatósági eljárást a közigazgatási eljárás általános, illetve az örökségvédelmi törvény és végrehajtási rendeleteinek sajátos szabályai részletesen megha-

⁸³ Örökségvédelmi törvény 46. §-a.

⁸⁴ Örökségvédelmi törvény 47. §-ának (2) bekezdése. A törvényi felsorolás tartalmazza továbbá a levéltári törvény 33. §-ának (2) bekezdésében meghatározott kulturális javakat, döntően a személyes jellegű magániratokat és a működő szerv irattári anyagát.

⁸⁵ A kulturális javak védetté nyilvánításának részletes szabályairól szóló 57/2013. (VIII. 7.) EMMI rendelet 1. §-ának (2) bekezdése.

tározzák. Az érintettek részére illeték- és díjmentes védési eljárást a hatóságnak 70 nap alatt kell lefolytatnia. Védetté nyilvánításra bárki tehet javaslatot, akár szakember, akár nem, és maga a hatóság is kezdeményezheti azt (az esetek túlnyomó többségében az eljárás hivatalból indul). A védési eljárás részeként a hatóságnak szakvéleményt kell bekérnie a gyűjtőkör szerinti országos közgyűjteményektől, magyarországi eredetű képzőművészeti alkotás esetében a Szépművészeti Múzeumtól. A védés ügyében a hatóság a szakértői vélemény(ek) és a közgyűjteményi, akadémiai és műkereskedelmi szakemberekből álló Kulturális Javak Bizottsága (KJB) állásfoglalása alapján hozza meg a döntést.⁸⁶ Az elmúlt évek hatósági gyakorlata azt mutatja, hogy a védetté nyilvánított tárgyak többsége a 19. században készült.⁸⁷

A védettség megszüntetésére – az eljárási határidőt is beleértve – a védetté nyilvánítás szabályai érvényesek, így a hatóságnak ennek az eljárásnak a lefolytatására is 70 munkanap áll rendelkezésére.

A védettség kimondása számos kötelezettséggel jár együtt, ugyanis az örökségvédelmi törvény a kiállítási jog tartalmánál jóval szigorúbb – feladatokat, költségviselést is előíró – szabályok betartására kötelezi a tulajdonosokat.⁸⁸ A védetté nyilvánított kulturális javak tulajdonosa (birtokosa) köteles e javakat épségben fenntartani, őrzésükről, szakszerű kezelésükről és megóvásukról gondoskodni, amire hatósági úton is kötelezhető, vagyis lényegében kényszeríthető. A tulajdonjog gyakorlásának jelentős mértékű korlátozását jelenti, hogy a védetté nyilvánított kulturális javak csak kiviteli engedéllyel (ideiglenesen) vagy még azzal sem vihetők ki az országból. A védett kulturális örökség (beleértve a kulturális javakat is) tulajdonosai kötelesek a hatóságnak lehetővé tenni az örökség egészének vagy meghatározott részének tanulmányozását, megtekintését, dokumentálását.⁸⁹

A védetté nyilvánítás a tulajdonos számára kedvező is lehet, hiszen ezáltal hitelesnek tekinthető szakértői vélemények garantálják az adott műtárgy eredetiségét, pontos meghatározását és jelentőségét, valamint a műtárggyal kapcsolatos pályázati források is megnyílhatnak (Nemzeti Kulturális Alap, önkormányzatok stb.).

6.2. Kiviteli engedélyezés

Hazánk uniós csatlakozása óta – a magyar jogszabályok mellett – az Európai Unió vonatkozó előírásait is alkalmazni kell a magánszemélyek tulajdonában lévő, illetve közgyűjteményen kívüli⁹⁰ védett, vagy a meghatározott kort és forgalmi értéket is egyszerűen meghaladó

⁸⁶ A hatóság a védetté nyilvánítást (és a javaslat elutasításaként az eljárás megszüntetését) elsőfokú közigazgatási szervként, határozatban mondja ki. A határozat ellen jogorvoslatnak, fellebbezésnek van helye. A fellebbezést végső soron a Miniszterelnökséget vezető miniszter bírálja el, a megtámadott határozatot helyben hagyva, elutasítva, vagy módosítva.

⁸⁷ <http://mutargy.forsterkozpont.hu:8080/statikus-4.html> (utolsó letöltés: 2017. 10. 31.).

⁸⁸ Örökségvédelmi törvény 51–52. §-a.

⁸⁹ Kiss Zoltán Károly: Szemben az árral? A kulturális sokszínűség védelme és az uniós jogharmonizáció ellentmondásai. Magyar Művészet, 2016. 1. sz., p. 53.

⁹⁰ A közgyűjteményi tárgyak (ideiglenes) kiviteli engedélyezéséről külön szabályok rendelkeznek.

műtárgyak végleges vagy ideiglenes kiviteli engedélyezése során.⁹¹ A kétféle szabályozás egymással összhangban van, egymást kiegészíti. A kiviteli engedélyezés feltétele az, hogy a műtárgy tartozzon a kulturális javak körébe, továbbá a műtárgy kora és forgalmi értéke egy szerre érje el az örökségvédelmi törvény 1. számú mellékletében meghatározott értékeket (képzőművészeti alkotások esetében legalább 50 évet).

A fenti körbe tartozó tárgyak végleges vagy ideiglenes kivitele kizárólag a hatóság engedélyével történhet. Az ügyfél kérelemére a hatóság műtárgykísérő igazolást állít ki, és a kiszállításnál csupán ezt a dokumentumot kell ellenőrzés esetén felmutatni. Engedély nélkül vihető ki az országból az 50 évnél fiatalabb kulturális tárgyak,⁹² valamint az országba visszaviteli kötelezettséggel behozott műalkotások. Értelemszerűen nem engedélyezhető a kérelem, ha a tárgy kiviteli engedélyezése során a hatóság kezdeményezi a védetté nyilvánítást. Az elmúlt évek tapasztalata alapján ez kevesebb, mint a kérelmek egy százaléka esetében fordul elő.

A védetté nyilvánítás és a kiviteli engedélyezés ellentmondásaira, illetve a visszaviteli kötelezettség jogi tisztázatlanságára enged rávilágítani a Munkácsy Mihály Golgota című festménye körül kialakult, máig lezáratlan jogvita a magyar állam és a kép tulajdonosa között. Az ügyben a Kúria 2017. július 10-én hozott ítéletében hatályon kívül helyezte a festmény védetté nyilvánításáról szóló bírósági döntést, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására kötelezte. A Kúria azt is kimondta, hogy a kulturális javak védetté nyilvánítása iránti eljárásban hivatkozott visszaviteli kötelezettség intézményét a közjog szabályozza, így az nem azonos a letéti szerződéshez kapcsolódó visszaadási kötelezettséggel.⁹³

⁹¹ ABizottság 1993. március 30-i 752/93/EGK rendelete a kulturális javak kiviteléről szóló, 3911/92/EGK tanácsi rendelet végrehajtására vonatkozó rendelkezések megállapításáról.

⁹² Az idetartozó – jellemzően kortárs – művészeti alkotások esetében a hatóság az ügyfél kérelemére igazolja, hogy a kivinni szándékozott tárgy nem tartozik az engedélyköteles kulturális javak körébe.

⁹³ Munkácsy Golgota című festményét a külföldi tulajdonos 1991 novemberében szállította Magyarországra állandó kiállítási célra az Egyesült Államokból. A mű letéti szerződés alapján a restaurálása után a debreceni Déry Múzeumba került, majd 2003-ban vásárolta meg a felperes Pákh Imre. Mivel a felperes és a magyar állam képviselői között a festmény megvásárlásáról folytatott tárgyalások nem jártak eredménnyel, a hatóság 2015-ben határozatában védetté nyilvánította a képet, és rögzítette, hogy eladása esetén a magyar államot elővásárlási jog illeti meg, valamint hogy az alkotás csak a hatóság engedélyével vihető ki az ország területéről. Az indokolásban a hatóság kiemelte, hogy visszaviteli kötelezettség – mint a védetté nyilvánítást kizáró ok – a mű tekintetében nem állapítható meg. A felperes keresete folytán eljáró elsőfokú bíróság jogerős ítéletében a keresetet elutasította azzal, hogy az eljárás során a felperes a visszaviteli kötelezettségre irányadó, értékelhető tartalmú iratot nem csatolt, a letéti szerződések ezt igazoló adatot nem tartalmaztak. Ráadásul Pákh Imre tulajdonjogának korlátozása a közérdek védelméhez képest nem aránytalan. A jogerős ítélet ellen benyújtott felülvizsgálati kérelem alapján eljáró Kúria végzésével az ítéletet hatályon kívül helyezte és az elsőfokú bíróságot új eljárásra és határozat hozatalára utasította. Az indokolásban a Kúria rámutatott: a Golgota az elsőfokú ítéletben írtakkal szemben nem állt általános védelem alatt. Az egyedi védetté nyilvánításnak akadálya a visszaviteli kötelezettség fennállása, amely fogalmat az irányadó jogszabály nem definiálja. A Kúria azt is kimondta, hogy a visszaviteli kötelezettség az adott kulturális értéket fogadó államot – esetünkben Magyarországot – elsősorban arra kötelezi, hogy a kulturális értéket teher nélkül kiengedje az országból.

Fontos jelezni, hogy a hatóság által kiadott iratnak (határozatnak, műtárgykísérő igazolásnak) nem a tárgy eredetiségét kell igazolnia, hanem azt, hogy az azon szereplő műtárgy kivihető-e az országból, azaz hogy nem szerepel sem a védett, sem a lopott műtárgyak nyilvántartásában, és nem is védendő. A műtárgykiviteli engedélyezési eljárásért igazgatási szolgáltatási díjat kell fizetni. Az igazgatási szolgáltatási díj összege 7200 forint tárgyanként, illetve tárgyegettesenként. A kiviteli engedélyezés eljárása során a közigazgatási eljárások általános szabályai szerint 21 nap alatt kell döntést hozni, és az engedélyt megadni, vagy a kérelmet elutasítani.⁹⁴ A végleges kiviteli engedély a hatóság döntésének függvényében korlátlanul vagy egytől tíz évig terjedő időtartamon belül használható fel.

A műalkotások védelmére vonatkozó szabályok megszegése esetén a hatóság örökségvédelmi bírságot szabhat ki,⁹⁵ súlyosabb esetekben pedig büntetőjogi szankciók alkalmazására kerülhet sor.⁹⁶

6.3. Restitúció

Az ellopott vagy más módon jogtalanul eltulajdonított műalkotások visszaszerzése, az eredeti állapot visszaállítása (a restitúció) egyértelmű kulturálisörökség-védelmi érdek, amit a hazánk által aláírt és kihirdetett nemzetközi egyezmények és az EU vonatkozó jogszabályai is garantálnak. Mindezekből következően az illetékes kormányzati szervezetek fontos feladataik vannak a restitúció folyamatában.⁹⁷ A Miniszterelnökség Műtárgyfelügyeleti Hatósági Főosztálya egyfelől ellátja a lopott műtárgyak nyilvántartását, másfelől támogatja a bűnügyi együttműködés keretében a rendvédelmi szervek munkáját. Az elsődleges cél a visszaszerzés előmozdítása, amelynek érdekében 2014. januárjától kezdődően a hatóság meghatározott esetekben az eltűnt védett műtárgyak (rendőrségi) körözését is elrendelheti. A hatóság megkülönböztetés nélkül gondoskodik a köz- vagy magángyűjteményekből ellopott műalkotások visszaszerzéséről.

A rendőrség, az aukciósházak és a hatóság együttműködésének – továbbá a műkinclopásokat övező médiafigyelemnek és a hatóság által működtetett adatbázisnak – köszönhetően az értékesebb műalkotások nagyobb eséllyel kerülnek meg. 2012 márciusában történt az elmúlt évek egyik legnagyobb itthoni műkinclopása: egy magángyűjteményből hat festményt tulajdonítottak el, köztük Csontváry Kosztka Tivadar A szerelmesek találkozása című alkotását, amely a hazai árverések történetének addigi legmagasabb áron értékesített képzőművészeti alkotás volt 2006-ban 230 millió forintos leütési árával. A képet védett besorolása miatt ráadásul csak ideiglenesen, hatósági engedéllyel lehetett volna kivinni az

⁹⁴ Maga az eljárás – ha minden mellékletet benyújtottak a kérelemmel együtt – rendszerint rövidebb ennél.

⁹⁵ Örökségvédelmi törvény 82–85. §-a.

⁹⁶ Műemlék vagy védett kulturális javak megrongálása (Btk. 358. §-a) és védett kulturális javakkal visszaélés (Btk. 358. §-a).

⁹⁷ 2004 óta mintegy 400 eltűnt, nagy értékű műtárgy visszaszerzését sikerült érdemben előmozdítani.

országból. 2012 májusában a rendőrség megtalálta a képeket, és azokat visszajuttatta jogos tulajdonosaikhoz.

A hatóság közel 49 000 védett tárgyat tart nyilván, amiből jelenleg nagyjából ezer van illetéktelen kezekben. Évről évre százas nagyságrendben regisztrálják műtárgyak eltűnését, ugyanakkor ezekből csak egy-két tucatot találnak meg. Még rosszabbak az esélyek a II. világháborúban elrabolt és kivitt, illetve a későbbiekben gyanús körülmények között, az országból jogtalanul kikerült közel 100 000 műkincs visszaszerzésére. A világháborút követően egyes múzeumokból, vidéki kastélyokból és magángyűjteményekből a szovjet hadsereg által széthordott műalkotások többsége orosz múzeumok raktáraiban porosodik, ezeket az orosz fél továbbra is egyfajta háborús jóvátételnek tekinti. Ebből következően a visszaszolgáltatásukra kezdett tárgyalások sem jártak eredménnyel, az erre a célra a '90-es években létrehozott munkacsoportot is felszámolták. A Seuso-kincsek visszaszerzése és állami birtokba vétele ennél sikeresebb volt, de nem szabad elfeledkezni arról, hogy ez a magántulajdonban lévő műtárgyegyüttes a nemzetközi piacon lopott árunak minősült, ezért a külföldi tulajdonosoknak érdekükben állt a helyzet tárgyalásos úton történő rendezése.

6.4. Egyéb hatósági feladatok

A védetté nyilvánított műalkotás fizikai állapotába való beavatkozással járó, az egyszerű karbantartási (állagmegőrzési) munkálaton túlmenő beavatkozás kizárólag a hatóság előzetes engedélyével történhet. Műemléki épületekben restaurálást csak megfelelő képzettségű szakember végezhet,⁹⁸ ugyanakkor ez az előírás nem vonatkozik az egyedi (vagyis a műemléki tárgyegyüttesek részét nem képező) műalkotásokra. Ettől függetlenül a restaurálást, átalakítást előzetesen engedélyeztetni kell, amit a hatóság külön eljárás keretében engedélyez.⁹⁹

A restaurálási engedély – fellebbezés hiányában – jogerőre emelkedik, és ettől az időponttól számított egy évig érvényes. A restaurálás befejezését követő nyolc napon belül azt a hatóságnak be kell jelenteni, valamint 90 napon belül restaurálási dokumentációt is be kell nyújtani. A hatóság jogkörében eljárva, a védetté nyilvánított tárgyak őrzési helyén jogosult helyszíni ellenőrzést, szemlét végezni. Ez azért lényeges, mert ennek keretében ellenőrzi a védett tárgyak meglétét, állapotát, őrzési körülményeit, amiről jegyzőkönyv is készül.

A védetté nyilvánított kulturális javakat hozzáférhetővé kell tenni a nyilvánosság (pl. kiállítás) és a kutatás számára.¹⁰⁰ Az ilyen címen a hatósághoz a közgyűjteményektől vagy kutatóktól érkezett megkereséseket, amennyiben azok szakmailag, örökségvédelmi szem-

⁹⁸ A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 496/2016. (XII. 28.) Korm. rendelet 45. §-a.

⁹⁹ A restaurálási engedélyezési eljárás illetékköteles, a kérelmezőnek – a kérelemmel érintett tárgyak számától függetlenül – az általános tetelű eljárási illetéket, azaz 3000 forintot kell fizetnie.

¹⁰⁰ Örökségvédelmi törvény 79. §-a.

pontból indokoltnak tekinthetők, a tulajdonoshoz kell továbbítani. Ezt követően a tulajdonos és a kérelmező között létrejött megállapodás alapján kerülhetnek a védetté nyilvánított tárgyak kiállításra, illetve tudományos vizsgálat céljából a kutatók elé. A tulajdonosok általában együttműködnek a közgyűjteményekkel, így csak kivételes esetekben kell a hatóság-nak kényszerintézkedést alkalmaznia a jogsértővel szemben.

Védetté nyilvánított kulturális javak tulajdonjogát átruházni csak írásbeli szerződéssel lehet. Az ellenérték mellett történő tulajdonátruházás (jellemzően adásvétel) esetén az államot elővásárlási jog illeti meg. Ez azt jelenti, hogy az eladó és a vevő között kialakult áron és feltételekkel az állam beléphet a vevő helyébe, hogy az így megszerzett mű közgyűjteménybe kerüljön. Az államot ezen elővásárlási joga tekintetében a hatóság képviseli.

7. Összegzés

Jelen írás főbb vonalaiban áttekintette a magyarországi műkereskedelemre és műgyűjtésre, illetve a képzőművészeti piac három nélkülözhetetlen szereplőjére (alkotó, műkereskedő, műgyűjtő) vonatkozó legfontosabb jogszabályi előírásokat. Ez a pillanatfelvétel is rávilágított arra, hogy amíg egyes területekre (szerzői jog, örökségvédelem) a viszonylagos túlszabályozottság jellemző, addig máshol jelentős joghézagok mutatkoznak. Szabályozatlan és ellenőrizetlen terepen zajlik az online műkereskedelem, nincs kötelező eredetvizsgálat és adatszolgáltatás, nincs a szektornak felügyeleti szerve, amely őrködne a szabályok betartása felett, és még folytathatnánk a felsorolást. Összességében megoldásra vár a műkereskedői szakmagyakorlás alapvető szabályainak (ideértve elsősorban a műkereskedők speciális jogosultságait és kötelezettségeit) lefektetése, továbbá a műtárgyhamisítás önálló törvényi tényállásának kidolgozása és a Büntető Törvénykönyvbe emelése. Törvényhozói szándékra és akaratra lenne szükség a társaságiadó-alanyok kortárs műtárgyvásárlási adókedvezményének visszaállításához is.

Mindezek a célok széles körű szakmai összefogással és együttműködéssel valósíthatók meg, szoros szimbiózisban az állami szerepvállalás fokozásával, új piaci modellek bevezetésével, meghonosításával. 2015-ben valami megmozdulni látszott: az INTERART Alapítvány ügyvezető elnökének kezdeményezésére a hazai kreatív ipar képzőművészeti szektorának korszerűsítését és nemzetközi szintű fellendítését célzó interdiszciplináris szakmai konzultációra került sor a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalában. Az érintett állami szervezetek és a szcéna jeles képviselői részvételével lezajlott kerekasztal-beszélgetés középpontjában a kortárs képzőművészeti iparág piaci alapokon nyugvó élénkítése és megújítása állt. Az alapítvány az itt megfogalmazott állásfoglalások mentén előkészített egy rendszerszemléletű, átfogó iparági programot, amelynek elsődleges célja az volt, hogy az erős nemzetközi potenciállal bíró, mégis a rendszerváltás óta rendezetlen és kiaknázatlan vizuális kultúrát a többi, már előrébb tartó kreatív és kulturális iparági területtel azonos szintre emelje. Ez volt a Morpheus Program, amely az alapját képezte a szintén az alapítvány ügyvezető elnöke és

munkacsoportja által 2016-ban kidolgozott – a 20. század első felének talán legjelentősebb hazai műgyűjtő-mecénásáról elnevezett, azóta is a helyét és a mecénását kereső – Nemes Marcell programnak.¹⁰¹

Nem kétséges, hogy a magyar műtárgypiac nem mérhető a nemzetközi piac paramétereireihez.¹⁰² Ettől függetlenül a szakma egészének és az állami döntéshozóknak is rá kellene ébredniük arra, hogy csak egy jogilag megfelelően körülbástyázott és költségvetési oldalról megtámogatott, célirányos nemzeti stratégia képezheti az alapját a kortárs képzőművészetünkben rejlő kreatív erőforrások globális szintű kiaknázásának, a tehetséges alkotók menedzselésének, képzőművészeink szélesebb körű nemzetközi elismerésének, a műgyűjtés népszerűsítésének és mindezek együtthatójaként a műkereskedelem újbóli felvirágoztatásának.

---

¹⁰¹ Gajzágó György: Nemes Marcell Program 2.4.: http://www.artcenter.hu/images/letoltesek/Nemes_Marcell_Program_2.4.pdf (utolsó letöltés: 2017. 10. 31.).

¹⁰² Mivel a hazai műtárgypiacon az aukciós házak egy része nem teszi közzé árverési adatait, az árverésen kívüli adásvételek pedig eleve nem publikusak, csak becsülni lehet a piac méretét. A szakértői becslések szerint 2016-ban Magyarországon az éves forgalom 15-20 milliárd forint volt, beleértve az árverésen kívül elkelt műtárgyak összértékét is.